

Bogdan Buljan

OTVORENJE OPĆINSKOG KAZALIŠTA U SPLITU GODINE 1893. I PRVO GOSTOVANJE ZAGREBAČKE DRAME

Prošlo je 85 godina otkako je 6. svibnja 1893. svečano otvorena nova zgrada OPĆINSKOG KAZALIŠTA U SPLITU i upriličeno prvo gostovanje DRAMATICKOG DRUŠTVA NARODNOG ZEMALJSKOG KAZALIŠTA IZ ZAGREBA.

Nakon što je izbornom pobjedom od 1882. splitska općina iz autonomaških definitivno prešla u hrvatske ruke, započelo je novo razdoblje u razvitku grada. Godinu dana prije toga požar je bio uništio »Teatro Bajamonti«, veliku zgradu podignutu 1859. na inicijativu dra Antonija Bajamontija, vođe Autonomne stranke i dugogodišnjeg splitskog gradonačelnika, po kojem je taj teatar i dobio svoje ime. Uočavajući dalekosežni značaj prosvjete i kulture u borbi protiv tuđinskih nasrta, nacionalno svjesni pripadnici Narodne stranke (»narodnjaci«) s drom Gajom Filomenom Bulatom (1836—1900) na čelu, uporno se zalažu i za izgradnju hrvatskog kazališta u Splitu. Ovome je pogodovala i činjenica što je upravo osamdesetih godina uslijedio niz gostovanja naših putujućih kazališnih družina.

Godine 1888. donijeta je odluka o gradnji nove kazališne zgrade, 1889. Općinsko vijeće je prihvatilo predložene planove, a 1890. i vlada je dala svoju dozvolu.

Dana 4. travnja 1891. prigodnom svečanošću obilježeno je postavljanje temeljnog kamena novog kazališta na općinskom zemljištu u predjelu Dobri. Nakon dvije godine zgrada je bila dovršena. Nacrte su izradili Splitsani dr Emil Vecchietti i prof. Ante Bezić, a izvedbu obavili domaći građevni poduzetnici. Tako je Split, tada gradić od cko 16.000 stanovnika, zalaganjem svoje Općine i građana, vlastitim sredstvima podigao lijepo, veliko kazalište za otprilike 1.000 posjetilaca — u ono vrijeme najveće na Balkanu. (Tada ni Zagreb nije imao odgovarajuću kazališnu zgradu: glumilo se u starom kazalištu na Markovu trgu, a veliki teatar, na današnjem Trgu maršala Tita, otvoren je 1895. godine).

Još prije dovršenja radova na zgradi splitskog kazališta, počelo se razmišljati o gostovanju jednog solidnog ansambla koji bi obilježio početak njezina djelovanja. Prva misao splitskih gradskih otaca bila je usmjerena na Zagreb i njegovo kazalište, što bi ujedno predstavljalo nacionalnu manifestaciju i nagovještaj njegovanja užih kulturnih veza između sjeverne Hrvatske i Dalmacije, koje su u to vrijeme bile odvojene u političkom i administrativnom pogledu.

Splitski list »Narod«, zastupnik »narodnjačkih« stajališta, često je pisao o kazalištu i njegovu značaju za »širenje narodne svijesti« i »duševnih potreba grada«, zagovarajući što brže podizanje teatra, koji bi imao biti »rasadnik velikih ideja« i »druga škola po čovječanstvo«, jer »malo koji institucija imade na razvitak društva tako blagotvoran upliv kao kazalište, ako ono doista odgovara svojoj svetoj zadaći i narodnim potrebama«. Dne 14. travnja 1893. »Narod« obavještava svoje čitaoce:

»Danas možemo za stalno javiti da će se naše liepo novo obćinsko kazalište otvoriti na 6. svibnja u oči blagdana Svetog Duje svečanom predstavom zagrebačke hrvatske drame koja ovamo dolazi. U tu svrhu došao je ovamo prvak hrvatskih

gijumaca dični naš hrvatski umjetnik Adam Mandrović, da u tom pogledu potrebno ugovori sa ovdješnjom občinskom upravom. Mi se od srca radujemo, da je uspjele dobiti izvrstno zagrebačko zem. kazalište da svojim sudjelovanjem proslavi otvorenje novog hrama hrv. umjetnosti. Zagrebačko kazalište može se sa izborom svojih sila takmiti sa prvim kazalištima većih naroda nego naš, te će tako občinstvo u Splitu i u pokrajini imati sgođe k riedkim užiticima. Po našem sudu nije se moglo otvoriti novo kazalište dostojnije i ljepše nego gostovanjem prvog hrvatskoga kazališta. (...) Gosp. Mandrović razgledao je novo kazalište, koje mu se je vrlo dopalo te ga je u svakom pogledu pohvalio.«

M. G. Goldstein

Zgrada Općinskog kazališta u Splitu
(fotografija s početka XX stoljeća)

Nedugo zatim »Narod« javlja da će »gostovanje potrajati mjesec dana, a za to vrieme utanačeno je prirediti 26—27 predstava sve različitih gluma, tako da će se prikazivati svaki dan, osim petka«, a nakon toga iscrpno piše o repertoaru i njegovim interpretima te zaključuje:

»Repertoar je tako zgodno i liepo izabran, da će svojom raznolikošću, ponajboljim glumama, koje pružaju sgodu da svi umjetnici mogu da razviju svoje sposobnosti moći udovoljiti svakom i najstrožijem zahtjevu. (...) Obćinstvu našem opet spremaju se večeri riedkog užitka, kakov se samo može zahtievati u velikim gradovima i pri vanrednim sgodama.«

Splitsko Kazališno ravnateljstvo tiska ukusne programe u kojima se najavljuje otvorenje kazališta i gostovanje zagrebačkih umjetnika; grupe izletnika iz raznih mjesta, pa čak i iz Rijeke, Zagreba i Karlovca, pripremaju se da tim povodom doputuju u Split; u štampi Zagreba i drugih gradova objavljuju se napisi o značaju novog hrvatskog teatra. To je, razumije se, trn u oku »autonomasima«: oni proturaju glasine da će se kazalište prosjesti, da njime kruže sablasti, tiskaju pamflete i prijete — kako je zabilježio »Narod« — da će »toilette naših gospodja, koje bi se usudile ići u kazalište gnjusnim tekućinama dati izbrljati«. Prema pisanju istog lista »talijanaška klika (...) čisto se pomamila i u svojoj ludosti latila se takovih poganskih sredstava, kojih bi se i najgori kalabrežki razbojnik sramio«. Srećom, ova podrivacka aktivnost nije urodila plodom.

U subotu, 6. svibnja 1893, u 19 sati, okupili su se u kazališnom Foyeru članovi Općinskog vijeća, predstavnici vlasti, raznih društava i institucija, vlasnici loža, brojni ugledni građani i gosti iz mnogih krajeva Hrvatske. Gradonačelnik dr Gajo Bulat održao je zapaženi govor kojim je novo Općinsko kazalište proglasio otvorenim.

Zatim je u 19.30 sati u kazališnoj dvorani — pred oko 1.100 gledalaca — otpočeo svečani program. Narodna glazba je nakon himne odsvirala »Simfoniju« Varaždinca Vjekoslava Rosenberga — Ružića, mladog kompozitora i tadašnjeg nastavnika muzike u Splitu, a potom je pred zastor stupio Adam Mandrović, ravnatelj i prvak zagrebačkog Dramatičnog društva, koji je recitirao »Proslov« iz pera splitskog pučkog pjesnika Jurja Kapića.

(Zanimljivo je podsjetiti da je Mandrović prethodno, godine 1869, progovorio prvu scensku riječ prilikom svečanog otvorenja Narodnog pozorišta u Beogradu, te 1875. recitirao »Prolog« Augusta Šenoe prigodom gostovanja Zagrebačke drame u Dubrovniku, dok je kasnije, 1895, govorio prve riječi prologa kod otvaranja novog kazališta u Zagrebu, a 1898. otvorio bugarski Narodni teatar u Sofiji).

Središnje mjesto programa predstavljala je izvedba tragedije »Teuta« *Dimitrija Demetra*, koja je zbog svog sadržaja iz drevne dalmatinske (ilirске) prošlosti, slobodarske i patriotske ideje te snažne glume cijelog ansambla pod Mandrovićevim redateljskim vodstvom izazvala golemo ushićenje posjetilaca. Kako je između činova — po običaju onoga vremena — svirao orkestar (Narodna glazba), svečana predstava se oduljila i završila tek u ponoć i pol burnim ovacijama dru Bulatu, hrvatskim umjetnicima i našoj nacionalnoj misli.

Dana 9. svibnja list »Narod« vrlo opširno izvještava o otvorenju kazališta i o izvedbi »Teute«, o kojoj, uz ostalo, piše:

»Kako je 'Teuta' dramatičko veledjelo onoga između ilirskih bezsmrtnika, koji je prvi udario temelj narodnomu hrvatskomu kazalištu, te do konca svoga života radio oko unapređenja njegovih narodno-umjetničkih ciljeva, nije se mogao učiniti sgodniji, uzvišenomu trenutku primjereniji izbor, nego li je upravo Demetrova "Teuta", da se njezinim prikazivanjem odpočme i posveti djelovanje novoga splitskoga kazališta. (...) Teuta gospodjice Sobjeske imala je mnogo dramatički potresnih momenata, te je njezina igra zanosila obćinstvo na burno odobravanje. (...) Ravnatelj Mandrović, kao Srdovlad, jedva je kada bio tako razpoložen da prikaže svoju riedku glumačku vještinu kao obje večeri (repriza 'Teute' prikazana je 7. svibnja — op. p.), pa ako je već deklamacijom Kapićeva proslava obćinstvo uzhitio, glumljenjem Srdovlada sjajno je i pred splitskim obćinstvom opravdao onaj glas, koji sa svojih vanrednih umjetničkih sposobnostih uživa u Hrvatskoj te na čitavom slavenskom jugu. (...) Gosp. Fijan (Dimitar Hvaranin), koji uz gospodjicu Sobjesku ima glavnu ulogu uložio je sve sile, da se novom obćinstvu prikaže u što savršenijem liku, pa mu je i pošlo za rukom osvojiti njegove srdačne simpatije, uzvisiti se na visinu svojega zadatka te osvjetlati glas tako sebi kao i hrvatskoj dramskoj

Naslovna stranica programa za sezonu otvorenja Općinskog kazališta u Splitu godine 1893.

umjetnosti, kojoj će on još dugo i dugo biti jedan od glavnih i najčvršćih stupova. Kao uvijek dostojno pristaje gosp. Milan (prorok Gromovid) koji se je s ostalimi natjecao, da spasi podpunu uspjeh večeri, a i ostali glumci i glumice, koji imaju manje i podređene uloge doprinieli su tom podpunom uspjehu, kojim je hrvatsko dramskičko društvo i na ovoj obali sinjega hrvatskoga mora pronielo svoju slavu te se predstavilo kao odlično u svakom pogledu dramskičko društvo.«

U povodu otvorenja nove kazališne zgrade u Split su stizali brojni pozdravni brzojavi iz svih krajeva zemlje, a listovi su iscrpno izvještavali o ovom značajnom događaju.

Glasoviti češki violinist František Ondříček, našavši se tih dana na turneji po Dalmaciji, priredio je u potpuno rasprodanoj kazališnoj dvorani dva uspjeta koncerta koji su završeni oduševljenim manifestacijama slavenstvu.

Prigodom svog prvog gostovanja Dramatičko društvo Narodnog zemaljskog kazališta iz Zagreba boravilo je u Splitu sve do 5. lipnja, prikazavši za mjesec dana ukupno 27 predstava pred 13.444 gledaoca. Svako izvedbi prisustvovalo je prosječno 498 osoba, što je za ondašnji mali Split (u kojemu je polovica stanovništva pripadala slabo prosvijećenim slojevima) — a uz izraziti bojkot »autonomaša« — predstavljalo i te kako zavidan uspjeh.

Zagrebački dramski umjetnici prikazali su Splitsanima zaista bogat repertoar. Englesku literaturu zastupao je *William Shakespeare*, i to s tri djela, tragedijama »Hamlet« i »Otel« te komedijom »Mnogo vike ni za što«. Iz španjolske dramaturgije izvedena je tragedija »Sudac zalamejski« *Pedra Caldérona de la Barke*. Od njemačkih tekstova prikazana je drama *Hermann Sudermann* »Čast i poštenje« i komedija *Georg Mosera* »Knjižničar«. Međutim, iz strane literature najviše su bila izvođena francuska djela: tragedija »Ljudevit XI« *Casimira Delavignea*, komedija »Čaša vode« *Eugèna Scribea*, drama »*Adrienne Lecouvreur*« *Eugèna Scribea* i *Ernesta Legouvèa*, komedija »*Fourchambaultovi*« *Emilea Augiera*, komad »U vatri se zlato kuša« *Emilea Augiera* i *Julesa Sandeaua*, drama »*Katarina Howard*« *Alexandra Dumasa Sina*, drame »*Fedora*« i »*Domovina*« te komedija »*Dobri prijatelji*« *Victoriena Sardoua*, kao i komadi *Georgesa Ohneta* »*Vlasnik talionica*« i »*Grofica*

Sara«. Drame naših pisaca bile su također veoma zastupljene. Osim *Demetrove* »Teute« Splitsani su mogli vidjeti pučki igrokaz *Josipa Eugena Tomića* »Barun Franjo Trenk«, dramu *Eugena Kumičića* »Sestre«, komediju *Ive Vojnovića* »Psyche«, pučki igrokaz *Josipa Freudenreicha* »Graničari«, komediju *Andrije Fijana* i *Miše Dimitrijevića* »U dobar čas« te tri djela *Marijana Derenčina* — dramu »*Slijepčeva žena*« i komedije »*Primadona*« i »*Tri braka*«. Po dva puta su prikazivani »*Teuta*« i »*Barun Franjo Trenk*«, dok su ostale predstave izvodene jedanput.

Izvedbe su režirali *Adam Mandrović*, *Nikola Milan* i *Andrija Fijan*. Glumačku truppu sačinjavali su: *Marija Ružička-Strozzi*, *Ivana Sajević*, *Georgina Sobejska*, *Tonka Savić*, *Darinka Bandobraska*, *Ljerka Šram*, *Hermína Šumovska*, *Milica Mihčić*, *Tonka Verner*, *Jelena Anić*, *Marija Pavan*, *Marija Fröbe*, *Eleonora Gregorić*, *Marija Jugec*, *Adam Mandrović*, *Nikola Milan*, *Andrija Fijan*, *Petar Brani*, *Václav Anton*, *Gavro Savić*, *Josip Anić*, *Miša Dimitrijević*, *Dragutin Freudenreich*, *Zvonimir Freudenreich*, *Tošo Daščarić*, *Franjo Kirin*, *Josip Dević*, *Žiga Varjačić*, *Stjepan Kesterčanek*, *Samuel Mahalup*, *Miloš Žagar*, *Milivoj Stojković*, *Josip Kanduđer*, *Vladoje Paja* i *Antun Lukačić*. Kao što se iz ovog pregleda vidi, Splitsani su 1893. prilikom otvorenja svog kazališta mogli upoznati niz najeminentnijih predstavnika tadašnje hrvatske glumačke umjetnosti predvođenih *Marijom Ružičkom-Strozzi*, *Adamom Mandrovićem* i *Andrijom Fijanom* — »tim trozvježdjem dramatičkoga društva«, kako ih naziva štampa onoga vremena.

Zanimljivo je napomenuti da je splitski »Narod« donosio podrobne osvrtne o svakoj predstavi. Nepotpisani kritičar-kroničar (pretpostavlja se da je to bio *Kamilo Zajčić*, rodom Zagrepčanin, inače prvi kazališni i muzički kritičar u splitskoj štampi na hrvatskom jeziku) predstavlja se na stranicama »Naroda« kao čovjek široke kulture i za ono doba naprednih shvaćanja. Njegovi napisi, u kojima češće prevladava patriotsko oduševljenje nego dublja kritička analiza, interesantni su i kao jedina izvorna svjedočanstva ovog događaja.

Kritičar posebno ističe literarno vrijedna djela, u prvom redu *Shakespeareova*. Pišući 16. svibnja o predstavi »*Hamleta*«, koju je publika oduševljeno primila, stavlja u prvi plan nosioca naslovne uloge *Andriju Fijana*: »Njegov *Hamlet* savršena je cjelina, plod duboke njegove nauke, uvijek na visini zahtieva što jih uloga stavlja na prikazivača, u pojedinim momentima upravo neodoljiv, u svaku ruku najdosljednije proveden. Ma da je predstava trajala gotovo puna četiri sata, dubkom puna kuća pratila ju je do kraja najživljom pozornošću, prekidanu samo burnim klicanjem i pljeskom, koje se u čast umjetniku ponovilo trideset puta...« Ulogu *Ofelije* tumačila je darovita *Ljerka Šram*, koja je tada stajala na početku svoje karijere. Ona se jednako doimala svojom pojavom («dražestnom prikazom»), kao i finom, produhovljenom igrom («... u svakom pogledu dobro izvadja svoje uloge... bila je gdje u prizoru ludila od neodoljivog efekta...«). Kroničar ni ovu priliku nije propustio da ne spomene jezik: »Osobito nam je hvalom iztaknuti njezin čist, lijep hrvatski izgovor, on korektno naglasivanje, a na to bismo naše glumice naročito upozorili da osobito paze.« Pisac prikaza pun je epiteta i za ostale glumce. Ulogu *Gertrude* igrala je *Ivana Sajević* («prokušana umjetnica koju svatko osjeća čim je samo na pozornicu stupila te se je po njoj okrenula»), *Polonija* *Nikola Milan* («jednako izvrstan... koji mu je znao uliti svu potresnu tragičnost uloge»), *Klaudija* *Gavro Savić* («koji svojim vanredno vještim prikazivanjem, osobom stiče najveće zadovoljstvo i prijazan občinstva») itd., a na kraju se naglašava da je »g. *Anton* odglumio svoju malu ulogu prvoga grobara tako savršeno, da je u občinstvu ostavio osjećaj sažaljenja što nije bila duža«.

Splitsani su s osobitim zanimanjem pratili izvedbu drugog *Shakespeareova* djela, komedije »*Mnogo vike ni za što*«, o kojoj »Narod« od 19. svibnja piše: »Glumci svi bez razlike bili su prekrasno razpoloženi, te su predivno odigrali svoje uloge, tako da je ova predstava bila najbolja, te u cjelosti najljepše uspjela od svih dosadanih predstava, a to se je odmah u početku opažalo na gledaocima, kojih su lica upravo sjajila od zadovoljstva, te se je vidjelo jasno, kako se občinstvo zabavlja i kako mu se dopada ova predstava a dali su oduška svojoj dopadnosti u mnogobrojnom pleskanju i živom odobravanju, kojim su nagradili vrijedne umjetnike.« *Marija Ružička-Strozzi* kao *Beatrice* glumila je »vrlo fino, sa puno čuvstva i dubokim shvaćanjem; ona je i opet pokazala kako je velika umjetnica, te je te večeri tako rekuć začarala občinstvo svojom liepom igrom i sjajnom pojavom«. *Andrija Fijan* u ulozi *Benedicta* dao je »...fino i prekrasno glumljenje (koje) je elektriziralo občinstvo;

Plakat Svečane predstave za otvorenje Općinskog kazališta u Splitu 6. svibnja 1893. u okviru koje je Dramatičko društvo Narodnog zemaljskog kazališta iz Zagreba pokazalo tragediju »Teuta« Dimitrije Demetra

on je tu tešku ulogu morao duboko proučiti, i shvatio ju je podpuno, tako da bolje nije umio iztaći svaku pointu Shakespearovih misli, a to takovom finoćom i koloritom da je občinstvu pripremio riedak užitek da mu se ne izgubi ni jedna Shakespearova«. Leonata je igrao Adam Mandrović, »savršen kao uvijek, od glave do pete pravi i svoje sile svjestni umjetnik«, a ostale uloge Tonka Verner, bračni par Savić, Dragutin Freudenreich, koji je »umio prekrasnim prikazivanjem karakteristične uloge porotnika izvrstno zabaviti občinstvo, koje se je od srca smijalo«, Miša Dimitrijević, Milivoj Stojković i Petar Brani. Kroničar također ističe da su »scenerija kao i kostimi bili vrlo liepi i bogati, kao na prvim pozornicama«.

Malo je čudno da je izvedba trećeg *Shakespeareova* komada, tragedije »*Otelo*«, registrirana u »Narodu« od 30. svibnja samo jednom štutom i u usporedbi s drugim prikazima veoma kratkom bilješkom:

»Sinoć smo imali prekrasnu predstavu, Shakespearova 'Otela'. Radi nedostatka prostora nemožemo za danas donieti potanjeg izvješća a samo želimo naglasiti da je predstava u svakom pogledu uspjela. Kuća je bila dubkom puna u svim svojim prostorima a to nešto znači kod predstave onako klasičnog komada kakav je 'Otelo'. Tim je naše občinstvo sjajno zasvjedočilo svoj pravi umjetnički ukus a i odalo najveće priznanje našim umjetnicima. Gospodin Fijan u ulogi Otela, gđjica Sobejska u onoj Desdemone, i Brani kao Jago riešili su svoju zadaću najdičnije, a tako i svi ostali sudjelujući glumci i glumice pripomogli su sjajnomu uspjehu. Občinstvo jim je najživlje kicalo. I sinoćnja predstava pobudjuje u nami najveće nade za budućnost.«

Još jedan klasični dramski tekst, tragedija »*Sudac zalamejski*« španjolskog pisca *Pedra Caldérona de la Barke*, posebno je zainteresirao kritičara zbog svog »psihološki etičkog« sadržaja. U »Narodu« od 12. svibnja čitamo da se »drama občinstvu vrlo svidjela, te je na nj u velike djelovala«. Petar Brani, Hermina Šumovska, Adam Mandrović, Nikola Milan, Václav Anton, Miloš Žagar, Milivoj Stojković, Gavro Savić i ostali glumci »izvrstno su glumili taj komad«. I na koncu: »Kazalište je bilo izvrstno posjećeno ... Glumci su bili nebrojeno puta izazvani i oduševljeno

pozdravljani. Jučer se je občinstvo divilo takodjer prekrasnoj sceneriji, koja je prikazivala šumu. Ovaj prospekt je doista prekrasna scenerička radnja riedke ljepote i velikog sceneričkog efekta, da bi taj prospekt mogao i u samom prvom svjetskom kazalištu stajati. Nama je jučer jedan član našeg pozorišta rekao, da su scenerije prekrasne.«

Među djelima domaćih autora kroničar najviše prostora posvećuje drami »Psyche« tada malog pisca *Ive Vojnovića*. U »Narodu« od 19. svibnja on daje do znanja da se neće upuštati u ocjenu samog teksta, jer su se prilikom prikazivanja i objavljivanja drame u Zagrebu »prvi naši kritičari i poznati auktoriteti upustili u polemiku«. I premda se gotovo čitav napis odnosi na analizu pojedinih glumačkih ostvarenja, kroničar nije mogao a da ne uputi nekoliko zamjerki *Ivi Vojnoviću*: »Dialog između Olge i Branievskoga (u prvom činu — op. p.) tako je čudan a nenadana promjena Olge dozvoljuje nam utvrditi da je njezin karakter psihički nelogičan, ali što je pogrješka za pisca, to još više uzveliča vrijednost igre«; »... mislimo da je i karakter Branievskoga pogrješan ... Kod šale kao da je gosp. pisac nesretne ruke, valjda previše aristokratske«. Glavnu ulogu Olge tumačila je »mlada, darovita puna čuvstva i dražesti« *Ljerka Šram*, koja je »ciele večeri palmu triumfa nosila«, a njezin partner *Andrija Fijan* u ulozi Branievskoga bio je »izvrstan«.

Široki slojevi publike najbolje su primili pučke igrokaze »*Barun Franjo Trenk*« *Josipa Eugena Tomića* i »*Graničari*« *Josipa Freudenreicha*.

»Narod« od 23. svibnja piše:

»Sinoć smo imali drugu vrst duševne zabave; prikazivao se je *Tomićev 'Barun Franjo Trenk'*, a občinstvo, koje je kuću napunilo od vrha do dna, tako da je prizemlje i galerija bilo upravo nagnjeteno, a i lože najposjećenije, uživalo je pravu nasladu, u tim slavonskim, seljačkim tipovima, u tom pjevanju i igranju kola, u toj toli ugodnoj, originalnoj atmosferi pučke glume, koja će svojom magičnom pučkom silom občinstvo vazda te vazda privlačiti. Velik broj posjetioca dala je splitska okolica, naročito naša Kaštela, a može se misliti, kakovo je to bilo klicanje i pleskanje u občinstvu, koje se je čitavu večer u oduševljenju zibalo. Pjevanje i ples moralo se je na obće zahtievanje opetovati, a naši su plesači i pjevači, kojim se je pridružio i liep broj *Zvonimirovaca*, s pravim animom zadovoljavali želje občinstva, koje je i svaku, najmanju aluziju na zastavu, domovinu itd. pratilo burnim pljeskom. Naši će gornji Hrvati jedva poznati taj uzhit i tu buru klicanja, koje se je orilo dvorane, a i naš pisac gosp. *Tomić* može sa uspjehom svoje glume u Splitu biti zaista zadovoljan, glumilo se, pjevalo i plesalo upravo izvrstno...«

Izvjestavajući o drugoj pučkoj predstavi, »Narod« od 6. lipnja, među ostalim, bilježi:

»U nedjelju (4. lipnja — op. p.) imali smo u Obćinskom kazalištu predstavu, koja je svojim uspjehom dostojno ovjencala ovu, uspjesima toli obilujuću, hrvatsku dramsku sezonu. Prikazivani su »*Graničari*«, u korist osoblja Narodnoga zemaljskoga kazališta a ova svrha predstave bila je dovoljna da primami u kazalište rekli bismo čitavi Split, tako da je kuća bila od vrha do dna puna občinstva. Sva sjedala u prizemlju, do posljednjega posjednuta, stajajući parter do zadnjega kutića nagnjeten, lože dubkom pune odličnoga, najvećim dielom gospojinskoga svieta, na galeriji glava do glave, u obće pogled na tu dubkom punu, prepunu kuću morao je u svakomu uzbuditi čuvstvo prave patriotične radosti, koja gleda sjajno postignutu svrhu, radi koje je u Splitu podignuto obćinsko hrvatsko kazalište. Nj u gradu sa trostrukim brojem stanovništva jedva bi se kuća, makar u najsvečanijoj prigodi mogla tako napuniti, moglo bi predstavi pohrliti toliko občinstva, koliko ga je prošle nedjelje bilo u kazalištu. Bilo je tu uz narodno umlje i okolice još i mnogo ljudstva izvana, pa i težačke ruhi, koja je te večeri u kazalište pohrlila. Mnogi su se, ne doživši ulaznice, morali natrag vratiti. A što da istom kažemo o onoj duševnoj atmosferi, koja je kuću napunjala, o zanosu, koji je to silno občinstvo pokretao i oduševljavao. Od časa kada se je prvi put digao zastor pa do konca vladao je u občinstvu tolik uzhit, obasipani su glumci tolikim dokazima prave, srdačne simpatije, koja najbolje svjedoči, kakove su čvrste i trajne duševne veze zasnovane između hrvatskoga dramskičkoga društva i rodoljubivoga građanstva, koji su predstave ostavile dubok i svestran dojam u grudima građanstva. (...) Predstava je najljepše tekla i najsajjnije uspjela. (...) Nitko se nije mogao otieti zasluženom priznanju od strane občinstva, koje je u toj ovaciji skupnomu društvu proslavilo ideju hrvatstva, ideju hrvatske umjetnosti, a ta idejalna strana i jest ona, koja nam

najviše mora imponirati. Mi joj se klanjamo, sretni, da smo u svom gradu, koji snagom čila mladića hrli u susret svojoj budućnosti, mogli doživjeti slavu kakovu može stvoriti samo čisto rodoljublje. Eto nam njezina ploda onoga patriotičnoga rada, koji je priporodio grad Split te ga podigao na čelo čitavomu narodu. — Što da kažemo o samoj predstavi? Predstava bila je samo okvir, unutar kojega su je sbili jednako veličajni kao i uzvišeni prizori narodnoga oduševljenja. Ti se prizori nedadu opisati i svaki opis mogao bi pružiti samo blijedu sliku onoga što smo prošle nedjelje doživjeli. Kuća je puna tri sata bila kao elektrizirana, opojena čuvstvom najvećega uzhita.«

Završna predstava zagrebačkih umjetnika u Splitu — repriza *Tomićeva »Baruna Franje Trenka«* — održana 5. lipnja pred prepunim gledalištem, pretvorila se na kraju u veliko narodno slavlje, naročito nakon »Oprosnog slova«, koje je impresivno recitirala miljenica publike Marija Ružička-Strozzi.

Banketom u velikoj dvorani Narodne čitaonice, uz svečane govore i zdravice, Split se najsrdačnije oprostio od zagrebačkih glumaca. Do parobroda, koji će ih odvesti u Rijeku, ispratilo ih je mnoštvo građana. Čitavim putem su u njihovu čast paljene baklje, a kršni Varošani nosili su na rukama Mandrovića i Fijana. I dok se parobrod udaljavao od obale, pratile su ga osvijetljene ladice pune splitske mladeži.

Požutjele stranice »Naroda« od 6. lipnja bilježe: »I gosti i gradjanstvo bilo se je najdublje ganulo tim veličajnim prizorom a napokon u mnogom oku zacaklila se i suza. Načelnik dr. Bulat oprostio se još jednom u ime gradjanstva sa gostima a parobrod počeo se po malo od obale odtiskivati. Što je sada slijedilo, kako se je pozdravljalo i klicalo, naličilo je pravoj grmljavini. Sva ona ljubav i svi oni vezi tople simpatije, koji se zasnovaše za ovih trideset dana boravka zagrebačkoga dramatičkoga društva u Splitu, te se očitovaše, provaljivahu upravo elementarnom snagom.«

Otvorenje zgrade splitskog kazališta, od kojeg nas dijeli osam i pol desetljeća, nesumnjivo pripada među najvrednije domete epohe narodnog preporoda u Splitu i Dalmaciji, i to ne samo na kulturnom već i na političkom planu.

S tim u vezi dr Grga Novak u svojoj »Povijesti Splita« ističe:

»Sada je općinsko kazalište postalo za Split ono što je negda bilo Bajamontijevo, tj. ne samo mjesto za predstave i pjevanje, nego i najveća plesna i koncertna dvorana, a u prvom redu arena za širenje hrvatske misli, a kasnije i političkih nastojanja. Njegov foyer postao je sada glavno mjesto svih manjih priredaba, od koncerata do skupština i sastanaka. Splitsko općinsko kazalište bilo je i ostalo je i dalje neosporno centar kulturnog i političkog života novoga Splita.«